

Aleksandra Kolanek, Aleksandra Zdunek

PIERWSZA OBSERWACJA GNIEWOSZA PLAMISTEGO *CORONELLA AUSTRICA* WE WROCŁAWIU

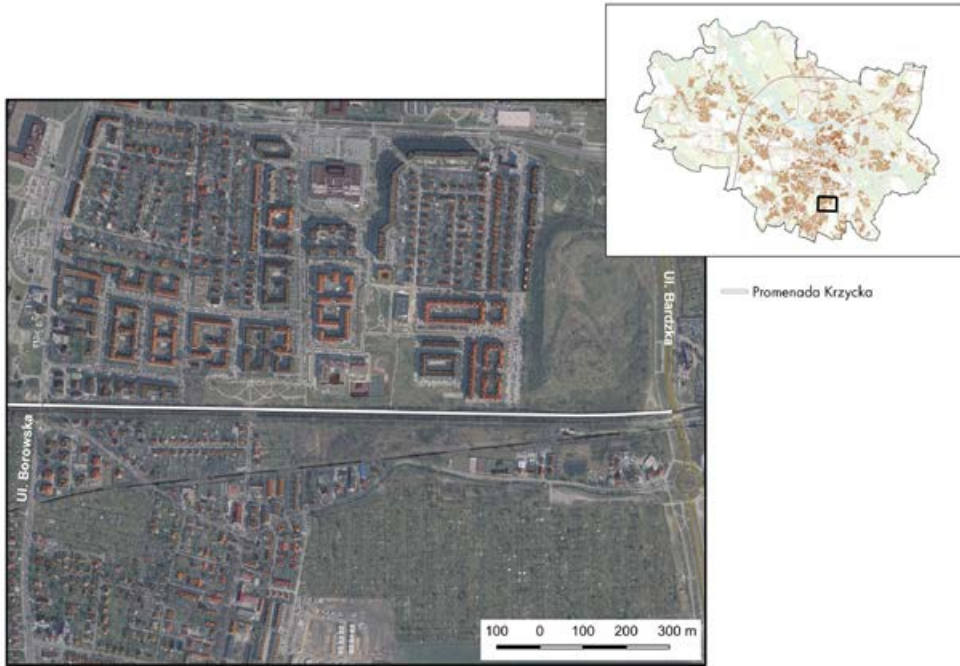
First observation of the smooth snake *Coronella austriaca* in Wrocław

Gniewosz plamisty *Coronella austriaca* (Laurenti, 1768) to rzadki w Polsce gatunek węża, wpisany do Polskiej czerwonej księgi zwierząt z kategorią VU – narażony na wyginiecie (Głowaciński 2001). Wymieniony również w załącznikach: II Konwencji Berneńskiej i IV dyrektywy siedliskowej (92/43/EW). Według Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Rozporządzenie 2016) jest gatunkiem objętym ochroną ścisłą, względem którego obowiązuje także dodatkowy zakaz umyślnego płoszenia lub niepokojenia. Wymaga ochrony czynnej i obszarowej, m.in. na drodze ustalania całorocznych stref ochrony miejsc rozrodu i regularnego przebywania oraz obszaru w promieniu do 100 metrów. Według najnowszych danych stan ochrony gatunku na obszarze Polski oceniono jako „niezadowalający” w regionie alpejskim oraz „nieznany” w regionie kontynentalnym (Makomaska-Juchiewicz et al. 2021).

Gniewosz plamisty jest gatunkiem ciepło- i sucholubnym, prowadzącym dzienny tryb życia, preferującym siedliska ekotonalne (Juszczak 1987, Najbar 1995, Profus et al. 2018). Jak wskazują najnowsze analizy (Kolanek i Bury 2021), niemal połowa obserwacji tego gatunku po 2010 roku dotyczy siedlisk leśnych (świeżych i wilgotnych, zarówno borów, jak i lasów). Drugim dominującym typem siedlisk są siedliska otwarte i półotwarte, np. murawy kserotermiczne (Kolanek i Bury 2019). Poza siedliskami zbliżonymi do naturalnych wąż ten stosunkowo często obserwowany jest na obszarach silnie przekształconych, takich jak nasypy kolejowe, kamieniołomy lub słabo użytkowane poligony wojskowe (Najbar 2000, Völkl i Käsewiter 2003). Występuje również w miastach – według bazy danych gatunku, prowadzonej przez Towarzystwo Herpetologiczne NATRIX, obserwowany był w co najmniej 37 gminach miejskich, zarówno kilkutysięcznych – jak Szczawno-Zdrój, Grybów, Karpacz, Kalety – jak i ponad kilkuset tysięcy: w Toruniu, Bydgoszczy, Szczecinie, Krakowie (TH NATRIX 2022). Część tych obserwacji ma ponadto swoje odzwierciedlenie w literaturze naukowej (Bury et al. 2016). Na Śląsku (w dolinie Odry, w której leży Wrocław) obserwowany był m.in. w Kędzierzynie-Koźlu, Gogolinie, Opolu czy Brzegu Dolnym (TH NATRIX 2022).

We Wrocławiu do tej pory gniewosz plamisty nie był obserwowany, a reptiliofaunę miasta reprezentowały następujące gatunki: jaszczurka zwinka *Lacerta agilis*, jaszczurka żyworodna *Zootoca vivipara*, padalec zwyczajny *Anguis fragilis*, zaskroniec zwyczajny *Natrix natrix* (Głowaciński i Sura 2018).

W dniu 10 lipca 2021 r. około 14:40 we Wrocławiu na osiedlu Gaj zaobserwowano dorosłego gniewosza plamistego długości ok. 70 cm. Wąż znajdował się na środku nowo oddanego do użytku asfaltowego ciągu pieszo-rowerowego (Promenada Krzycka), między ulicami Borowska i Bardzka, u stóp nasypu kolejowego od jego północnej strony (ryc. 1).

Ryc. 1. Przybliżony obszar, w którym dokonano obserwacji gnievosza plamistego. Opracowanie własne na podstawie danych z zasobu geoportal.gov.pl.
Fig. 1. The approximate area where the smooth snake was observed. Own study based on data from geoportal.gov.pl.

Obserwacji dokonano w czasie słonecznej pogody przy dużej wilgotności powietrza. Początkowo wąż nie reagował na zbliżanie się obserwatorki, następnie dość zwinnie przemieścił się ku brzegowi asfaltu w stronę roślinności. Ostatecznie uciekł do zarośniętego rowu oddzielającego ścieżkę od nasypu. Zaobserwowany osobnik został sfotografowany (fot. 1).

Od północnej strony nasypu kolejowego znajduje się teren otwarty – porośnięty głównie trawą i niskimi krzewami niewielki park rekreacyjny z pojedynczymi drzewami. W pobliżu znajduje się grodzone osiedle, składające się z czteropiętrowej zabudowy mieszkaniowej. Przy samym nasypie rosną orzechy włoskie *Juglans regia*, leszczyny *Corylus* sp., krzewy jeżynowe *Rubus* sp., bluszcz pospolity *Hedera helix*. Po południowej stronie nasypu teren jest silnie zacieniony przez bujną roślinność krzewiastą i liczne drzewa liściaste, co powoduje, że siedlisko jest stosunkowo wilgotne. Kilka metrów na południe od nasypu znajdują się masywne (często jednolite) ogrodzenia prywatnych posesji (budownictwo jednorodzinne, działki rekreacyjne). Obie strony nasypu są dodatkowo porośnięte roślinnością trawiastą i bylinami. Dokładne współrzędne obserwacji zostały umieszczone w bazie danych TH NATRIX (2022) i nie są podawane publicznie ze względu na ochronę gatunku.

Biorąc pod uwagę występowanie gatunku w dolinie Odry, zarówno w górę, jak i w dół rzeki od Wrocławia oraz cechy siedliska (strefa ekotonalna, nasyp kolejowy zapewniający odpowiednie warunki do wygrzewania się, gęsta roślinność zapewniająca schronienie, odpowiednie warunki dla bytowania jaszczurek i małych ssaków, będących podstawą diety gnievoszy oraz – do niedawna – brak lub niewielka penetracja terenu przez ludzi), nie ma podstaw do uznania

Fot. 1. Gniewosz płamisty zaobserwowany w dniu 10.07.2021 r. we Wrocławiu (fot. A. Zdunek).
Photo 1. Smooth snake observed on July 10, 2021 in Wrocław (photo by A. Zdunek).

osobnika za allochtonicznego. Gniewosz, jako gatunek o skrytym trybie życia, zwykle obserwowany jest pojedynczo lub w liczbie kilku osobników (Profus et al. 2018), przez co najczęściej nie podejmuje się na tak wczesnym etapie żadnych działań zmierzających do ochrony stanowiska i nie uwzględnia się go w dokumentach planistycznych czy strategiach ochrony gatunku (np. miejskich planach zagospodarowania przestrzennego czy procedurach inwestycyjnych). Biorąc pod uwagę, że głównym zagrożeniem dla tego gatunku jest zanik i degradacja siedlisk na skutek działalności człowieka, odpowiednio wczesne działania ochronne są kluczowe dla ich zachowania. W przypadku terenów silnie zagrożonych przekształceniem (takich jak miasta), czynności ochronne są konieczne nawet przy pojedynczych obserwacjach. Konsekwencje braku zachowawczej ochrony stanowisk gniewosza płamistego wyraźnie widać na przykładzie krakowskiego Zakrzówka, gdzie początkowo oparta na pojedynczych stwierdzeniach, duża jak na warunki miejskie populacja tego gatunku (Bury et al. 2016) jest obecnie poważnie zagrożona wskutek planów zagospodarowania terenu kamieniołomu oraz planów prywatnych inwestorów (S. Bury, inf. ustna).

Z uwagi na powyższe podjęto działania związane z ochroną stanowiska gniewosza płamistego we Wrocławiu, tj. wysłano do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu oraz do urzędu miasta Wrocławia informację o obserwacji z prośbą o podjęcie działań zabezpieczających. Wynikiem zgłoszenia obserwacji było ustanowienie przez Zarząd Dróg i Utrzymania Miasta we Wrocławiu nadzoru herpetologicznego nad miejską inwestycją, związaną z kolejnymi etapami powstawania Promenady Krzyckiej. Może to stanowić przykład dobrej praktyki, związanej z ochroną herpetofauny, zwłaszcza że dzięki podjętym działaniom chronione są również inne gatunki gadów, mogące potencjalnie występować w pobliżu inwestycji.

W przyszłości planowane jest wykonanie inwentaryzacji herpetologicznej, celem rozpoznania stanu populacji, określenia zagrożeń i opracowania propozycji ochrony stanowiska.

LITERATURA

- BURY S., ZAJĄC B., HEISE W., BANACH S., SOLECKI A., BURY A., LISICKA M. 2016. Występowanie gniewosza płamistego *Coronella austriaca* w Krakowie. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 72, 6: 451-458.
- GŁOWACIŃSKI Z. (Ed.). 2001. Polska czerwona księga zwierząt: Polish red data book of animals. Vertebrates. Kręgowce. Państwowe Wyd. Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- GŁOWACIŃSKI Z., SURA P. (Eds.). 2018. Atlas płazów i gadów Polski: Status-Rozmieszczenie-Ochrona, z kluczami do oznaczania. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- JUSZCZYK W. 1987. Płazy i gady krajowe. Wyd. II. Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- KOLANEK A., BURY S. 2019. Makroskalowa analiza przestrzenna warunków środowiskowych siedlisk gniewosza płamistego w Polsce. In: KOLANEK A., TURNIAK E. (Eds.). Książka abstraktów II Polskiego Sympozjum Herpetologicznego. Wrocław, 23-24.11.2019 r.
- KOLANEK A., BURY S. 2021. Jakie lasy wybiera gniewosz płamisty? Wybrane charakterystyki przestrzenne występowania gatunku na obszarze Polski. Środowisko Polski oczami przyrodników, Wrocław. Konferencja, 24-25 kwietnia 2021, Wrocław (konferencja w formie online).
- MAKOMASKA-JUCHIEWICZ M., KRÓL W., BONK M., ZIĘCÍK A., CIERLIK G. 2021. Stan ochrony gatunków zwierząt w Polsce w latach 2013-2018. *Biuletyn monitoringu przyrody* 21, 1. Biblioteka Monitoringu Środowiska GIOŚ, Warszawa.
- NAJBAR B. 1995. Płazy i gady Polski. Wyd. Reklamowe i Zakład Poligraficzny, Zielona Góra.
- NAJBAR B. 2000. Gniewosz płamisty. Monografie przyrodnicze, nr 5. Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- PROFUS P., SURA P., RYBACKI M. 2018. 07. Gniewosz płamisty *Coronella austriaca* Laurenti, 1768. In: GŁOWACIŃSKI Z., SURA P. (Eds.). Atlas płazów i gadów Polski: Status-Rozmieszczenie-Ochrona, z kluczami do oznaczania. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz.U. z 2016 r., poz. 2183).
- TH NATRIX 2022. Baza danych projektu „Ekologia przestrzenna gniewosza płamistego”. Dostęp 27.02.2022. [<http://www.natrix.org.pl/ekologia-przestrzenna/>].
- VÖLKL W., KÄSEWIETER D. 2003. Die Schlingnatter ein heimlicher Jäger. *Zeitschrift für Feldherpetologie* 6. Laurenti Verlag, Bielefeld.

Summary

A single smooth snake *Coronella austriaca* was found on July 10, 2021 on a newly built pedestrian and bicycle path near the railway, on southern part of Wrocław in Lower Silesia. The specimen was adult, c.a. 70 cm long and the observations were made in sunny weather with high air humidity. This is the first observation of this species in Wrocław, but not in the Odra River valley. The observation has been reported to nature protection authorities to protect this site.

Adresy autorów:

Aleksandra Kolanek
Towarzystwo Herpetologiczne NATRIX
ul. Opolska 41, 52-010 Wrocław
e-mail: towarzystwo.natrix@gmail.com

Aleksandra Zdunek
e-mail: azdunek4@gmail.com